

Az óvodából az iskolába való átmenet problémái, tapasztalatai a napközis nevelő szemével

A kisgyermek egész további életére, a társadalomban majd betöltendő szerepére döntően hat az *iskolai élet*, amely a társadalmi elvárásokkal és normákkal ismereti meg, és amelynek *alapvető feladata* a társadalmi beilleszkedésre való felkészítés, a *szocializáció*. Ezért évek, évtizedek óta a közoktatásban — óvodában, iskolában dolgozó, valamint az ő pedagógiai tevékenységüket segítő szakemberekben — *számtalan kérdést vetett fel az iskolakezdés szakasza, az óvodások iskolába kerülése.*

Pszichológusok sokoldalúan, érvekkel alátámasztva bizonyították, hogy az *iskolai élet kezdő szakasza meghatározó jelentőségű a gyermek személyiségének fejlődésében*, intellektuális és erkölcsi-közösségi tulajdonságainak alakulásában, az intézményhez, társaihoz és önmagához fűződő viszonyának formálódásában. Ebben a korban a tanulók fejlettségi szintje között másfél-három évnyi eltérés is mutatkozhat, amit az iskola nehezen tud kompenzálni (a szülő, sokszor kolléga még kevésbé), és sokszor nem is tud figyelembe venni. Ezt a tényt azért kell felemlíteni, mert előfordul, hogy egy-egy tanuló egyéni haladási és fejlődési üteméhez a napközis nevelő tud inkább igazodni, aki számtalan élethelyzetben és problémaszituációban figyelheti meg a gyermekeket. (Megemlítem az ún. óvodaiskolai kísérletet, amely ebben az életszakaszban kiküszöböli az iskolai kudarcok egymásutániságát a kisgyermekek mindennapjaiból. Ugyanakkor a hagyományos iskolatípusban is helyeselhető az a megoldás, hogy az első három osztályban egy felnőtt személyhez kötődhet javarészt a kisgyermek, ami biztonságérzetet nyújt számára — később már úgys a kortárskapcsolatok dominálnak az életében —, s a nevelő is képes lesz arra, hogy a tanuló önmagához viszonyított folyamatos fejlődését mérje, reálisan értékelje.)

Az iskolakezdés időszakának nehézségeit minden kisgyermekkel foglalkozó nevelőnek kell éreznie és át kell élnie. A kisiskolás kiszolgáltatót ebben az időszakban, annyi változásnak van kitéve, hogy érthetően, nehezen tud minden területen azonnal megfelelni — új gyermekközösségbe lép, új felnőttekkel kell megismerkednie, más környezetbe kerül, ahol a mozgásteret részben leszűkül, a tanulási rend és a tevékenységi struktúra nem alkalmazkodik életkorához, a teljesítményorientáltság miatt direkt módszerekkel találkozik; vagyis a játék, a munka és a közösségi élet rovására az oktatás tartalmi, szervezeti formái és módszerei kerülnek előtérbe. Ezeket a nehézségeket, észrevételeket fel kell említeni ahhoz, hogy érzékelní lehessen — az iskolába lépő és kisgyermekkel foglalkozó nevelőknek sokirányú tájékozódásra van szükségük az átmeneti időszak problémáinak áthidalásához.

Az első hetekben, hónapokban az *óvodai és iskolai élet között az átmenetet igazán a napközi otthon biztosítja* kötetlenebb napirendjével, közösségi életével, különböző foglalkozási típusaival. A délelőtti 45 perces tanórákat követelő — azt hiszem, minden hogyan fellazítást igénylő — iskolai rend — amely a gyermekek idegrendszerét 6—8 éves korban maximálisan megterheli — feloldása a napközis nevelőre hárul, akinek feltétlenül figyelembe kell vennie, hogy délután már fáradt, mozgáshiányban szenvedő kisiskolásokkal kell dolgoznia.

A *napközis nevelő munkájának sarkalatos pontjai* a tanulókhoz, a szülőkhöz és a tanító kollégákhoz fűződő pozitív kapcsolatai. A *tanulókkal való viszonyát* kiemeltan az határozza meg, hogyan tudja megszervezni a nap második felében a

napközisek életét, hogyan biztosítja kikapcsolódásukat, regenerálódásukat, a játék, a munka és a közösségi élet harmóniáját.

A gyakorló iskolában — a több óvodából jött kisgyermek miatt — a megismerkedés az első iskolai eseménnyel, a tanévnyitóval kezdődik. Az itt szerzett első benyomások, hangulati elemek, a nevelők megismerése, egy-egy simogatás, mosoly mindig pozitív élményt váltottak ki az elsősökből, és meghatározták a másnapi és az azt követő napokon az iskolába jövetelüket. Az első napokban a kisiskolások „birtokukba” veszik az iskolát, megismerik dolgozóit, a technikai személyzetet, élet- és mozgásterük lehetőségeit.

Barátságos, otthonos játéksarokkal, termekkel és pihenési lehetőségeket biztosító óvodai felszerelésekkel nem rendelkezünk, de a kisgyermek munká és ebéd utáni kikapcsolódását az első naptól meg kellett oldanunk. Mesék olvasása, ill. a gyerekek által történt előadása, élmények rajzolása, beszélgetések és a saját játékokkal való tevékenykedés biztosított nyugalmat, ellazulást az iskolakezdés napjaiban. Eközben észrevétlenül megismerkedtünk apró-cseprő kis problémáikkal, családi viszonyaikkal, barátaikkal, érzéseikkel, gondolataikkal, kedvteléseikkel.

Az átmeneti időszak egyik legfontosabb feladata az *óvodai szokásrendszer továbbfejlesztése* — étkezési, egészségügyi, magatartási —, a kicsik beillesztése az iskolai rendbe. Ezt segíti a megfontolt, rugalmas, *jó napirend*. Az óvodában a munkatevékenység — önkiszolgálás, naposság, kisebb-nagyobb alkalmi megbízatások — a gyermekek mindennapi életének szerves része. Ezekre építve szervezzük meg a napköziben is a *felelősbálózatot*. Az első héten csak uzsonnásokat, majd ügyeleteseket, tisztaságfelelősöket, később tanulmányi felelősöket választunk. Mindezek a szerepek a tanulók aktivitását, felelősségérzetét, együttműködésre való képességét, önállóságát, közösségi érzelmeit és értelmi képességét is fejlesztik. Fokozatosan értik meg, hogy egymás szavára hallgatniuk kell, hiszen mindegyikük kerül felelős beosztásba, tehát a főlé- és alárendelt viszonyok változnak. A felelős tisztségeknek kritériumai vannak — de mindenki kerül ilyen posztra —, s aki ennek nem felel meg, csak néhány napos próbaidőben lehet egyelőre valamilyen felelősi beosztásban. Ugyanakkor éppen a feladatvállalások teljesítése során kitűnnek azok, akik alkalmazkodóbbak, megbízhatóbbak, akik a későbbi kis közösségek magvát alkotják.

A különböző, *közös tevékenységek során* alakulnak a tanulók társas kapcsolatai, *formálódik a közösségi szellem*. A pajtási-baráti kapcsolatok — amelyek az óvodából vagy az egy házban lakásból erednek — formálódnak a közös játék, munkavégzés során, újak is alakulnak, hiszen számos lehetőség nyílik a kölcsönös segítségnyújtásra, beszélgetésre, barátkozásra.

Nagyon fontosnak tartom az iskolai és napközis rendre vonatkozó *követelmények magyarozatát* a tanulók előtt és ezek *betartásának ellenőrzését*. Számos olyan problémaszituáció adódik egy-egy közösségben, amelyet azonnal meg kell oldanunk, és a gyerekekkel mindig meg is beszélünk. A negatív viselkedési megnyilvánulásokat elítéljük, lehetőséget biztosítunk a javulásra. A közösség életében *elsődleges a jutalom, a dicséret* szóban, tettekben (mosollyal, simogatással). A pozitív értékelés tudvalevően hatásos, a sikerélmény a kicsiknél is a teljesítmény ismétlését segíti elő. Az üzenőfüzetbe naponta írt piros pontok, a hetenként öt pontért járó nyomda, a tíz nyomdáért kapott piros betűs dicséret és egyéb jutalmazási formák élnek a napköziben.

A kisgyermek értékítélete legtöbbször reális — a társak között kivívott tekintély és elismerés a tanulmányi eredménnyel — az első osztályban a pontos számolással, hiba nélküli írással, akadozás nélküli olvasással — függ össze. A napköziben azonban az ügyes gyakorlati tevékenységet, a felelősi tisztség ellátását, a társak kö-

zötti együttműködést és az együtt-egymásért alakuló kapcsolatokat is észrevesszük, értékeljük.

A kisgyermek rendkívül szeretetreméltóak, ragaszkodók, ugyanakkor befolyásolhatók, és hamar hajlandók arra, hogy véleményt változtassanak, kiközösítsék soraikból társaikat. A napköziben a jó közösségi szellem kialakulása megkívánja, hogy erre ne kerülhessen sor. Észre szoktuk vetetni mindig, hogy van, aki hibátlanul számol, szépen ír, pontosan olvas, gördülékenyen, akadozás nélkül mesél, de más ügyesen szalad, gyorsan öltözik, szívesen rajzol, azonnal felszedi a szemetet, felveszi más ruhadarabjait a földről, tehát mindenkinek vannak értékei.

Az óvodában az alapvető tevékenység a játék, „... amely... a gyermek útja a világ megismerése felé, amelyben él, melyet megváltoztatni hivatott”, amelyből újabb és újabb tevékenységi formák — a munka, a tanulás — alakulnak ki és önállóknak. Számunkra rendkívül fontos, hogy *minden iskolai tevékenységet is át- szöjön a játék, a játékoság, amely nem nélkülözheti az elmélyülést és a felszabadultságot.*

A különböző jellegű foglalkozásokon tág teret adunk kreativitásuknak, reprodukív — és alkotó fantáziájuk, valamint szóbeli — ábrázoló és zenei kifejezőképességük továbbfejlesztésének, örömteli tevékenységekre nyújtunk lehetőséget, biztosítjuk, hogy kíváncsiságuktól és érdeklődésüktől indítva vegyenek részt az ismeretszerzésben, hogy mindezek során személyiségtulajdonságaik fejlődjenek.

Az *irodalmi jellegű foglalkozásokon* erkölcsi értékeket hordozó mesék és történetek feldolgozása, dramatizálása, versek, mondókák megtanulása, találós kérdések gyűjtése és szókincsfejlesztés szerepel. Örömmel tanulják a játékos mozdulatokkal, különböző bábokkal, mimikával kísért ritmikus szövegeket, énekeket, amelyekből többször összefűzünk egy-egy szereplési lehetőséget biztosító gyermekműsort — ünnepekre, évfordulókra, eseményekre, a szülők és más csoportok szórakoztatására —, folytatva az óvodai hagyományokat. Színházba és moziba járunk, élményeinket lerajzoljuk, megmintázzuk, megfestjük, egész évben eseménynaplót vezetünk, megismerjük a város híres épületeit, elsétálunk az irodalmi emlékhelyekre.

A *játékfoglalkozások* részben a kedvenc szórakozásra, elmélyülésre adnak lehetőséget, részben a szerepjátszótól a szabályjátékig eljutva biztosítják a társas magatartás — az egymáshoz alkalmazkodás, egymásra figyélés és egyéb erkölcsi, akarati tulajdonságok —, valamint az értelmi képességek fejlődését, és jó lehetőséget teremtenek a közösségi szellem kialakításához. A játéktevékenységekben kifejeződnek a tanulók pozitív és negatív élményei, fejlődnek érzék- és mozgásszerveik, kipróbálhatják erejüket, ügyességüket, gyorsaságukat; képességeiket összemérhetik társaikkal. A játékmódjuk pszichikai állapotukat is tükrözi.

A tanulókkal való *közös játékra*, amelyet a gyerekek igényelnek is, az első iskolai naptól szükségünk van — nemcsak a *tanulók megfigyelésének egyik legjobb forrása* (ezek során bemutatkozik az élelmes, erőszakos, gyámoltalan, szerény, visszahúzódo, udvarias, ügyes, szögletes mozgású, bátor, merész gyermek), hanem a *velük együttélés bizonyítéka* is. Az elsős ugyanis elvárja, hogy a nevelője dadus, anyát helyettesítő érzelmi biztonság és minta legyen számára: ahogyan szól tanítványaihoz, fogadja bánatukat, örömeiket, ahogyan értékeli különböző megnyilvánulásait, amilyen módon kifejezi érzelmeit, az mind modellt jelent a gyerekek egymás közötti érintkezésében, alakuló kapcsolataiban.

A *technikai jellegű foglalkozásokon* az óvodában tanult munkafogásokat, technikákat felelevenítjük, folytatjuk, újakat tanulunk meg, s a már ismert munkaformákkal variáljuk. Kis asztaltársaságok dolgozhatnak együtt, szabadon, elképzeléseiket megvalósítva, egy-egy témát különböző technikákkal feldolgozva gyorsabban,

lassabban, tisztán, rendetlenül, színes fantáziával vagy ügyetlenebbül, egyéni elképzelés nélkül, segítséggel. Produkciójuk, munkához való viszonyuk sok értékes, lényeges megfigyelési adalékot nyújt a nevelőnek.

A *napközis tanulmányi munka* igen nehéz feladatot jelent az első hetekben, hónapokban. A tanuláshoz szükséges füzetek, könyvek, eszközök előkészítését, elhelyezését, az írásbeli munkák elkészítéséhez, megkönnyítéséhez vezető mozgásgyakorlatokat is meg kell tanulni. A feladatok megoldását 45 percbe kell sűriteni, ugyanakkor a kisgyermek felfogóképessége, reakciója nem egyformán gyors, figyelmük lankad, hamar elfáradnak. Rugalmas tanulásirányítással, munka közbeni frissítő tornával, utánzó és játékos mozgással szoktunk a fáradságon segíteni, túljutni. Beszédképességfejlesztés, játékos számlálgatást egyéb foglalkozásokon is végzünk, javítjuk az első-sők mondat szerkesztését, hangsúlyozási hibáit, ügyelünk a helyes ejtésre. A már olvasni vagy számolni tudó pájtásokkal önálló feladatokat végeztetünk, hogy a felzárkóztatást igénylőkre több idő jusson. A feszes és néha túlszabályozott tanítási órák helyett így élvezetesebb, hangulatosabb a napközis tanulási idő.

Kis elsőseink érdekében akkor tudunk eredményesen munkálkodni, ha *szoros és elmélyült a kapcsolatunk a tanító párunkkal*, szeretettel ötvözött, de azonos a követelményrendszerünk, egymásnak visszajelzést adunk észrevételeinkről, kölcsönösen figyelemmel kísérjük egymás munkáját, segítőtársnak tekintjük a másikat.

A *szülőkhöz fűződő kapcsolatunk* nemcsak a kezdeti iskolai szakaszban nagy fontosságú, de a későbbiekben is nélkülözhetetlen. Már a májusi, ún. „össz-szülői értekezleten” megismerkedünk, akkor is és év elején is kérjük, hogy „bizalommal forduljanak hozzánk, a kisgyermek beillesztését az iskolai környezetbe, ill. az iskolai követelmények teljesítését csak összefogással tudjuk zökkenőmentessé tenni, megvalósítani. A napközis nevelő a szülővel való napi találkozások révén állandó kapcsolatot tud fenntartani, észrevételeit folyamatosan elmondhatja, a problémákban osztozhat. Nehézségeink csak abból fakadnak, ha elvárásainkat nem erősíti meg a család, ha az önmagukkal foglalkozó szülőknél elsikkad a gyermek nevelése. A felelősségérzettel rendelkezők nagy tábora szívesen fogadja segítségünket, tanácsainkat, értékeli az iskola erőfeszítéseit, és ezáltal gyermeke számára is könnyít az átmenet gondjain, egyszerűbben oldja meg a problémáit. A kiegyensúlyozott családi és iskolai környezetben élő tanuló előnyösebb tulajdonságokat visz magával további életútján, s egy újabb környezetbe történő belépése, beilleszkedése is problémamentesebbé válik.

A napközis nevelők széles tábora sokat tehet annak érdekében, hogy az óvodai alapokra szervesen épülő iskolai tevékenységek, a napközis élet szervezettsége révén az iskolakezdés sok családban és a kisgyermek életében újabb örömök forrása lehessen.

SZOLNOKY KÁLMÁN
Győr

A pedagógia tudomány voltáról

Az utóbbi években visszatérő kérdésként merül fel a pedagógia tudomány volta. Ez a kételkedés, ez a szkepticizmus nemcsak publikációkban érhető tetten, hanem a mindennapi pedagógiai munkában is, ahol egyes szakemberek, egyes gyakorló pedagógusok is kételkednek olykor abban, hogy a pedagógia tudomány-e! Nem új dolog,